

DR. MURÁNYI FANNI

PhD-hallgató

A GYERMEKEK JOGELLENES KÜLFÖLDRE VITELE EGY BÍRÓSÁGI KUTATÁS TÜKRÉBEN

Bevezetés

2018 februárjában nemzeti szakértőként vettem részt az Európai Bizottság VOICE elnevezésű projektjében¹. A VOICE projekt jogi kutatását az Antwerpeni és a Genovai Egyetem koordinálta és azt vizsgálta, hogy az európai uniós tagországok bírái miként értelmezik a gyermek mindenek felett álló érdekét (best interests of the child) a jogellenes gyermekelviteli eljárásokban. A kutatásban 17 ország² nemzeti szakértői az eredeti nyelven megfogalmazott bírósági döntéseket egy egységesen alkalmazott kérdőív segítségével elemezték.

Ez a kérdőív inspirálta a saját bírósági kutatásomat. A gyermek mindenek felett álló érdekére való hivatkozás állt a kutatásom középpontjában, valamint kitértem a gyermek meghallgatásának körülményeire is.

Módszertan

A bírósági kutatásom során a Pesti Központi Kerületi Bíróság esetjogát vizsgáltam, mivel a jogellenes gyermekelviteli eljárásokra kizárólag a Pesti Központi Kerületi Bíróság illetékes³. A kutatási engedélyem öt hónapra szólt, ezért a kutatásomat megelőző három év jog-

1 764206-VOICE-JUST-AG-2016/JUST-AG-2016-02

2 Belgium, Bulgária, Csehország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Málta, Lengyelország, Lettország, Magyarország, Németország, Olaszország, Románia, Spanyolország, Svédország
3 7/1988. (VIII.1.) IM rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában, az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett szerződés végrehajtásáról, 3. § (2).

ellenes gyermekelviteli ügyeinek vizsgálata tűnt teljesíthetőnek a hivatalos bírósági statisztika ismeretében.

A bíróság iktatóirodájának munkatársai rendelkezésemre bocsátották a 2015. január 1-je és 2017. december 31-e között jogerős végzéssel zárult ügyek listáját. 2015-ben 11, 2016-ban 18, míg 2017-ben 18 jogerős végzés született. 47 darab ügy képezte a mintavétel alapsokaságát. 18 elemű egyszerű véletlen mintát vettem az alapsokaságból. A listán szereplő elemeket megszámoztam (1-47), majd a Babbie-féle véletlenszám-táblázat⁴ segítségével kiválasztottam a mintába kerülő elemeket.

Mivel a valószínűségi mintavétel kritériuma (egy populáció minden egyedének egyforma az esélye, hogy a mintába bekerüljön⁵) teljesült és az véletlen kiválasztás (random selection) alapján történt (minden elemnek, a kiválasztási eljárás minden más eseményétől függetlenül, egyforma az esélye arra, hogy kiválasztásra kerül⁶), ezért a mintavételi eljárás egyszerű véletlen mintavételnek (EVM; simple random sampling, SRS) tekinthető. Esetemben az alapsokaság elemszámához (47 ügy) a minta nagysága (18 ügy) jelentős, az egyszerű véletlen mintavétel kritériuma teljesült, ezért kijelenthető, hogy a vizsgálni kívánt ügyek megfelelően képviselik a három év jogellenes gyermekelviteli ügyeinek halmazát.

Megállapítások

A vizsgált 18 ügy közül csupán 9 ügy végződött a Pesti Központi Kerületi Bíróság előtt. 4 ügyben a Fővárosi Törvényszék, mint másodfokon eljáró bíróság, 5 ügyben pedig a Kúria, mint harmadfokú bíróság hozott jogerős végzést.

Az érintett gyermekeket legtöbb esetben nyugat-európai országokból hozták jogellenesen Magyarországra (Egyesült Királyság: 5 eset, Németország: 3 eset, Ausztria: 3 eset, Franciaország: 2 eset, Írország: 2 eset, Svájc: 1 eset, Új-Zéland: 1 eset). A vizsgált mintában szerepelt egy olyan eset, amelyben a kérelmező állítása szerint a kérelmezett a gyermeket jogellenesen Németországba vitte. Ekkor a bíróság – az illetékességi szabályokra hivatkozva – a kérelmező kérelmét idézés kibocsátása nélkül elutasította.

A jogellenes elvitelben érintett 24 gyermek átlagos életkora 5,36 év, 15-en 6 év alattiak voltak. Kiemelendő, hogy 6 esetben testvéreket érintett az elvitel.

A jogellenes gyermekelvitelt 12 esetben az édesanya, 6 esetben az édesapa valósította meg.

A bíróság 7 esetben rendelte el az érintett gyermek visszavételét. A bíróság 5 esetben döntött úgy, hogy nem rendeli el a gyermek visszavételét fogalmi hiányosságokra (szokásos tar-

4 Earl Babbie (1995): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest, 197. o.

5 Babbie, 198. o.

6 Babbie, 199.o.

tózkodási hely értelmezése, szülői felügyeleti jog megléte), valamint az elviselhetetlen helyzetre és a kérelmezői hozzájárulására hivatkozva. A bíróság 5 esetben a polgári perrendtartásról szóló törvény⁷ szabályait alkalmazva nem a visszavitel kérdésében hozott végzést (illetékesség hiánya, eljárás megszüntetése, kérelem visszavonása, perújítás iránti kérelem elutasítása). A vizsgált mintában egy alkalommal született bíróság által jóváhagyott egyezség, amelyet a szülők nemzetközi családjogi mediátor közreműködésével hoztak meg.

A bíróság a végzések meghozatalában a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény⁸, a Brüsszel II. rendelet⁹, a polgári perrendtartásról szóló törvény, a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény végrehajtási rendelet¹⁰, a nemzetközi magánjogról szóló törvényerejű rendelet¹¹ szabályait alkalmazta és egy-egy esetben hivatkozott az Európai Bíróság gyakorlatára és a Gyermekjogi Egyezményre¹².

A gyermek mindenek felett álló érdeke a jogellenes gyermekelviteli eljárásokban

A gyermek mindenek felett álló érdekére való utalással számtalan nemzetközi jogi dokumentumban és esetjogban is találkozhatunk, és a jogellenes gyermekelvitel témakörében is kiemelt jelentőséggel bír.

A kutatásomban azt vizsgáltam, hogy a bíróság explicit vagy implicit módon utal-e a gyermek mindenek felett álló érdekére. A vizsgált mintában csupán 6 bírósági aktában találtam 8 explicit utalást a gyermek (mindenek felett álló) érdekére, viszont mindegyik esetben a bíróság ezt kitöltötte tartalommal.

A bíróság két esetben is a Legfelsőbb Bíróság 634/2002. számú polgári elvi határozatára hivatkozott, amely szerint „a (Hágai) Egyezmény alkalmazása során a gyermek érdeke elsődlegesen a megsértett szülői felügyeleti jog azonnali helyreállítása.”

7 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról.

8 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről.

9 A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

10 7/1988. (VIII. 1.) IM rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában, az 1980. évi október 25. napján kelt, az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett szerződés végrehajtásáról.

11 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról.

12 1991. évi LXIV. Törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

A bíróság értelmezésében (egy esetben) „a Hágai Egyezmény a gyermek érdekének mindenek felettiségét hangsúlyozza, és azt a gyermek főszabály szerinti visszavételének elrendelésével a 12. cikk (1) bekezdés, és 13., valamint 20. cikk szerinti kivétel kombinációjával biztosítja”.

A bíróság két esetben is utalt arra, hogy „a Brüsszel II. rendelet azt vélelmezi, hogy a szokásos tartózkodási helyre való azonnali visszavitel felel meg leginkább a gyermek érdekének, és ezt a vélelmet csak egyedi, különlegesen indokolt esetben lehet megdönteni”.

A bíróság két ügyben a gyermek mindek felett álló érdekét a gyermek és az elvivő szülő kapcsolatának megszakításában értelmezte. Az egyik esetben úgy fogalmazott, hogy „a gyermek biztonságát – mely alapvető érdeke – a szülő közelsége biztosítja, és nem feltétlenül az, hogy ez hol valósul meg”. A másik esetben a bíróság szerint „figyelemmel kell lenni a gyermek érdekére és ezen csecsemőkor (1,5 éves gyermek) a bíróság álláspontja szerint egy olyan speciális életkor még, amikor a gyermeknek szüksége van az édesanyjára, a gyermeknek az édesanyjától történő elszakítása súlyos sérelemmel járna.” Ebben az ügyben hivatkozott a Mercredi kontra Chaffe¹³ ügyre is.

A bíróság egy esetben a szokásos tartózkodási hely megváltozásának folyamatában határozta meg a gyermek legfőbb érdekét: „A gyermek legfőbb érdeke az, hogy amennyiben a gyermek tartózkodási helye tekintetében a szülők nem képesek megegyezésre jutni, akkor egy jogerős bírósági határozat állapítsa meg a gyermek szokásos tartózkodási helyét, mely határozat alapján a szülők fel tudják készíteni a gyermeket arra, amennyiben olyan döntés születik, hogy az addigi lakóhelyüket el kell hagyni, hogy ezen túl más országban él és így az adott környezettől, barátaitól megfelelő módon el tudjon búcsúzni.”

A bíróság egy esetben utalt implicit módon a gyermek mindenek felett álló érdekére. Implicit az utalás, ha nem szó szerint, hanem hasonló kifejezésekkel (például jóllét, fejlődés, egyensúly) hivatkozik a mindenek felett álló érdekre. A bíróság úgy fogalmazott, hogy „a szakértői bizonyítást indokolatlanná teszi az a tény is, hogy az élettapasztalat alapján nyilvánvaló, hogy a gyermeket megviselné a vele addig szoros kötelékben élő anyától történő elválasztása, hiszen a gyermek számára a biztonságot az őt gondozó szülő közelsége biztosítja és ez független attól, hogy a gyermek hol tartózkodik.”

A szokásos tartózkodási hely értelmezése

A szokásos tartózkodási hely fogalmát sem a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény, sem a Brüsszel II. rendelet nem határozza meg, azt a bíróságnak autonóm módon, a konkrét ügy

13 Barbara Mercredi kontra Richard Chaffe C-497/10. PPU. sz. ügy.

sajátosságai alapján, az Egyezmény céljára tekintettel, valamennyi körülmény figyelembevételével, a nemzeti jogtól függetlenül kell megállapítania.¹⁴

A vizsgált mintában 8 bírósági aktában foglalkozott a bíróság a szokásos tartózkodási hely értelmezésével. A bíróság 5 alkalommal utalt a Legfelsőbb Bíróság 950/2003. számú polgári elvi határozatára. A polgári elvi határozat kimondja, hogy „a (Hágai) Egyezmény által védett jogi érdek a szülői felügyeleti jog (illetve annak adott esetben annak részjogosítványa, a „láthatási” jog) sérthetetlenségének biztosítása, természetesen a gyermek érdekeivel összhangban. A felügyeleti jog alapvető elemét jelentő gondoskodás helyszíne azonban nem a jogi értelemben vett lakóhely (domicile) vagy tartózkodási hely (residence), hanem az a hely, amely huzamosabb ideig és akár a véglegesség szándéka nélkül is a szülő és a gyermek együttélésének a természetes és zavartalan helyszíne, ideértve a megfelelő közös lakást, a gyermeket eltartó szülő munkahelyét és azt a mikroközösséget is, ahová az adott időszakban a gyermek beilleszkedett. A szokásos tartózkodási hely a fenti feltételek megvalósulása esetén nem függ attól, hogy azt a felügyeleti jogot együttesen gyakorló szülők nem szánták véglegesnek.”

A vizsgált mintában az alábbi szempontokat vizsgálta a bíróság:

„A bíróságnak a szokásos tartózkodási hely megállapításánál a gyermekeknek a családhoz, esetleges nevelési, oktatási intézményhez való kötődésüket kell vizsgálni, azt, hogy hol volt a család együttélése, az életterének központja, illetőleg a szokásos tartózkodási hely megállapítása során az eltöltött időnek is lehet jelentősége, azonban azt nem lehet kizárni, hogy a gyermek odaérkezése napján is szokásos tartózkodási helyet szerezzen az új tagállamban, ezt a konkrét eset tényállításai alapján kell meghatározni.”

„E körben a gyermekeknek a szociális és családi környezetbe való bizonyos mértékű beilleszkedését tekinti meghatározónak, amelyben számos tényezőnek, így a gyermek életkorának, a tagállam területén való tartózkodás időtartamának, a rendszerességnek, a költözés körülményeinek és indokainak, a földrajzi és a családi gyökereknek van jelentősége.”

„...nincs jelentősége, hogy a kiköltözést követően a felek elképzelése a tartózkodási hely kapcsán eltért egymástól, (...) mert ténykérdés, hogy a család közös életterét a felek ekkor már kialakították.”

„A bíróság álláspontja szerint nem állapítható meg a gyermekek szokásos tartózkodási helye abban az egy évben sem, amíg tanulmányaikat ott végezték, figyelemmel arra, hogy ezzel párhuzamosan Magyarországon általános iskolai tanulmányokat folytattak, melynek során minden hónapban értékelhető eredményeket produkáltak.”

14 A Kúria 2013.EI.II.G.1/14. számú, a jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek visszavitelével kapcsolatos eljárások vizsgálatára létrehozott joggyakorlat elemző csoport összefoglaló véleménye, 11-12. o.

„Kifejtette, hogy a gyermekek szokásos tartózkodási helyére nem egy adott helyen eltöltött idő tartamából, hanem mindazon tények és szándékok összességéből kell következtetni, amiből megállapítható, hogy mely helyhez köthető a család életterének központja.”

„A szokásos tartózkodási hely megállapítása során elsősorban tényadatokat kell vizsgálni, míg a kiskorú, alacsony életkorú, cselekvőképtelen és nyilvánvalóan koruknál fogva még nem ítélőképes gyermekek szándékát nem lehet figyelembe venni. Kiemelt jelentősége van annak, hogy gyermek szociális ellátása szempontjából mely tagállamban illeszkedtek be leginkább, és lényeges a családhoz, esetleg nevelési, oktatási intézményhez kötődésük. Lényeges szempont, hogy hol volt zavartalan a család együttélése, az életterük középpontja. Természetesen a szokásos tartózkodási hely megállapítása során az ott eltöltött időnek is jelentősége van.”

Kiemelendő, hogy a bíróság több helyen is hangsúlyozta a szülők együttes döntésének jelentőségét:

„Megjegyzendő, hogy a szokásos tartózkodási hely vonatkozásában a bírói gyakorlat nem önmagában az időtartamot tekinti elsődlegesnek, hanem a szülők döntését, az arra irányuló közös akaratot és az egyéb, releváns körülményeket.”

„A bíróság utalt arra, hogy a szülői felelősség körében a gyermek szokásos tartózkodási helyének megváltoztatásához a szülőknek egyértelmű és félreérthetetlen kifejezett hozzájárulására, akaratnyilatkozatára van szükség. (...), de a tudomásszerzés önmagában nem jelenti az ahhoz való hozzájárulást is.”

„A bíróság a gyermekek szokásos tartózkodási helyének megállapítása körében figyelemmel volt a felek szándékára, hogy az együttes akartuk mire irányult.”

„...a gyermek szokásos tartózkodási helyének meghatározása a szülői felügyeleti jog igen fontos része, erről mindkét szülő csak együttesen dönthet.”

A gyermek meghallgatása

A gyermek meghallgatásával kapcsolatban a Brüsszel II. rendelet 11. cikk (2) bekezdése úgy fogalmaz, hogy a Hágai Egyezmény 12. és 13. cikkének alkalmazásakor biztosítani kell, hogy a gyermek lehetőséget kapjon az eljárások során történő meghallgatásra, kivéve ha ez a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt nem tűnik célszerűnek.

A vizsgált mintában 4 alkalommal került sor az érintett gyermek meghallgatására. A bíróság az uniós rendeletet úgy értelmezte két esetben is, hogy „csak akkor lehet indokolt a meghallgatás, amikor az életkori és érettségi szintre tekintettel alappal feltételezhető a gyermek olyan mértékű belátási képessége, amelynek alapján el tudja dönteni, hogy mi szolgálja leginkább az érdekét, illetve olyan körülmény merül fel, ami előidézi a testi, lelki károsodást, illetve az elviselhetetlen helyzetet.”

A bíróság a következő utalásokat tette a gyermek meghallgatásával kapcsolatban:

„Egy kiskorú, óvodás gyermektől nyilván nem várható el, hogy az esetleges lelki problémája okát meghatározza. Amúgy az ilyen korú, de még az idősebb gyermekek is mindkét szülőhöz lojálisak, mindkét szülőnek meg szeretnének felelni, és kedvezni nekik.”

„...a gyermekek nyilatkozata egy – fontos – bizonyíték, de önmagában a jogvitát nem dönti el.”

„A perbeli esetben a két meghallgatott gyermek alacsony életkora önmagában még nem jelenti azt, hogy az őket érintő kérdéstről nyilatkozni ne tudnának.”

„A gyermek alacsony életkora a kialakult bírói gyakorlatot figyelembe véve önmagában nem alkalmas arra, hogy a bíróság megtagadja a gyermek visszavitelét.”

„A bíróság a gyermekek meghallgatását mellőzte életkorukra figyelemmel, mivel a gyermek nyilatkozata a szülői kötődéshez szolgálhat adattal, amelynek a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése körében lehet jelentősége, ami nem képezi jelen eljárás tárgyát.”

A vizsgált bírósági ügyekben erős hangsúlyt (3 ügyben volt erre utalás) kapott az, hogy a jogellenes gyermekelviteli ügyekben a bíróság egy nemperes eljárás keretében a gyermek visszaviteléről vagy annak megtagadásáról dönt, és ezáltal ezt az eljárást meg kell különböztetni a szülői felügyeleti jog rendezése céljából indult bírósági eljárástól. A bíróság úgy fogalmazott, hogy „azon hivatkozások, hogy a gyermek milyen körülmények között élhetne, hogy a testi, lelki, értelmi fejlődése hogyan alakul, melyik szülőnél lenne kedvezőbb, kifejezetten a szülői felügyeleti jog körében elbírálendő kérdéskörök”. Szintén nem képezheti a visszavitelről szóló döntést megalapozó eljárás tárgyát a „szülők nevelési képességére vonatkozó adatai”, valamint a „szülő személyes tulajdonságai, lobbanékonytsága, gyermeknevelésről vallott felfogása”. A bíróság hangsúlyozta, hogy „a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos eljárás nem a gyermekek sorsával összefüggő vita végleges lezárása, az eljárásban hozott döntés csupán egy közbenső rendelkezés a meglévő szülői felügyeleti jogok helyreállítása érdekében, azaz a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos eljárásban a bíróság végzésével nem dönt a felek közti vitás kérdésekben véglegesen (nem dönt a gyermekelhelyezésről, szülői felügyeleti jogról)”.

Utószó

A bírósági kutatásom során alkalmam nyílt arra, hogy az érintett gyermekek meghallgatásáról szóló jegyzőkönyveket is elolvassam. A gyermekek leggyakrabban a családjukról, a szüleikkel való kapcsolatukról, a hátramaradt szülővel való kapcsolattartásról, illetve arról beszéltek, hogy hogyan érzik magukat az új környezetben (iskola, szabadidő, barátok). Ezekből a következőket emelném ki:

„Az, hogy anya hiányzik-e, nem tudom, én mindkettőt ugyanúgy szeretem.”

„Meglépetés volt, amikor jöttünk Magyarországra, mert apa azt mondta reggel, hogy óvodába, iskolába megyünk. Majd mikor elhagytuk az iskolát, akkor mondta el, hogy hová megyünk. Mi örültünk ennek. Az anya hívta a rendőröket és nekünk követni kellett volna a rendőrautót, mi azonban nem követtük, hanem gyorsan elmentünk. Apa azt mondta nekünk, hogy mondta anyának, hogy jövünk Magyarországra, így ő azt tehát tudta.”

„Arról nem tudok, hogy milyen körülmények között jöttünk Magyarországra, ez nem az én dolgom, ez anyáé. Az én dolgom a játék.”

„Tehát hogyha nekem vissza kell menni Angliába, akkor én elfutok, én nem akarok oda visszamenni sohasem.”